

Kaatuneiden huollon suomalainen malli: kaatuneet kotikuntiansa sankarihautoihin

Ilkka Virtanen

Itsenäisen Suomen käymät sodat

Vapaussota/kansalaissota 27.1. – 16.5.1918

- kuolleita tai kadonneita 36600
 - hallituksen joukot (valkoiset) 5200, joista jääkäreitä 127
 - punakaartilaiset 27000 (eniten vankileireillä ja teloituksissa)
 - muut (ei tietoa sodan osapuolesta) 4400

Talvisota 30.11.1939 – 13.3.1940

- kaatuneita tai kadonneita 27000, haavoittuneita 44000

Jatkosota 25.6.1941–18.9.1944

- kaatuneita tai kadonneita 63000, haavoittuneita 158000

Lapin sota 15.9.1944–25.4.1945

- kaatuneita tai kadonneita 1000, haavoittuneita 3000

Sodissa 1939 – 1945 kaatuneita tai kadonneita oli yhteensä 91000 ja haavoittuneita 205000. Sotiin osallistui kaikkiaan 600000 miestä ja 100000 naista, joten lähes joka kahdeksas menehtyi ja enemmän kuin joka neljäs vammautui. Sotaleskiä tuli 30000 ja sotaorpoja 50000.

Kaatuneiden huolto

Vapaussota/kansalaissota

- Hallituksen joukot (valkoiset)
 - kaatuneitten hautaaminen aluksi omaisten tehtävä
 - sodan edetessä armeija alkoi huolehtia kaatuneet kotiseudulleen, suuremmilla paikkakunnilla erillisiin sankarihautoihin
 - hautajaiset sotilaallisia, erittäin isänmaallisia ja juhlavia tilaisuuksia
- Punakaartit
 - johdon tavoite: kaatuneet aluksi väliaikaisesti kenttähautoihin, joista myöhemmin yhteiseen vallankumoukselliseen muistoyhteishautaan
 - rivimiehet ja omaiset halusivat vainajat kotipaikkakunnalleen, haudat useimmiten kirkkomaan ulkopuolelle (”ei siunattuun maahan”)
 - teloitettut, vankileireillä kuolleet ym. yleensä yhteishautoihin kuolinpaikalle

Vuosien 1939 – 1945 sodat

- Pääsääntönä Puolustusvoimilla Talvisodan alkaessa oli, että kaatuneet haudataan kenttähautoihin taistelupaikkojen lähelle (sotaväen vanha eurooppalainen käytäntö)

- Puolustusministeriöltä syksyllä kuitenkin rinnakkaisohje, että noudatettaisiin valkoisella armeijalla Vapaussodan aikana käytössä ollutta käytäntöä eli kaatuneiden kotipaikalle hautaamista
- PV:n virallinen pääsääntö kohtasi heti voimakasta vastustusta: sotilaiden oma tahto, yhteishenki ”Veljeä ei jätetä - kaatuneenakaan” ja omaisten tahto olivat vahvat: kaatuneet on evakuoitava kotiseudulleen; omatoimisuus tämän toteuttamiseksi oli vahva, aseveljet hakivat kaatuneita jopa oman henkensä uhalla vihollisen tulen alla
- Päämajalta tuli 16.12.1939 lupa kaatuneiden kotiseudulle evakuointiin
- Kaatuneiden huollosta muodostettiin 24.1.1940 annetulla käskyllä oma, sotilaspappien johtama huoltolaji. Kaatuneiden evakuointia ja kotiseudulle siirtämistä koordinoivat eri rintamasuunnille perustetut kaatuneiden evakuoimiskeskukset (KEK).
- Vaikeuksia evakuoinnin toteuttamisessa
 - Hyökkäysvaihe 1941 ja perääntymisvaihe 1944: kaatuneita runsaasti, perääntymisvaiheessa kaatuneita jäi väkisin vihollisen alueelle
 - Pahoin vaurioituneet kaatuneet (haju-, valuma- ym. haitat)
 - Talvella kuljetukset pakkasessa (sulatukset ennen hautausta)
- Vainajat rintamalla puuarkkuihin, kuljetukset junalla kotiseudulle
- Väliaikaisia kenttä- ja muita tilapäishautoja jouduttiin käyttämään erityisesti kesällä 1944
- Luovutetuille alueille haudatut muodostivat oman ongelmakokonaisuutensa. Näistä sankarivainajista huomattava osa päätettiin haudata lokamarraskuussa 1944 Lappeenrantaan, Luumäelle ja Joensuuhun perustettuihin hautausmaihin.

Sankarihaudat

- Sankarihautausmaita on n. 630, lisäksi 7 kenttähautausmaata luovutetuilla alueilla. Seurakunnat huolehtivat hautojen hoidosta. Hauta-alueet ovat usein, erityisesti pienemmillä paikkakunnilla, kirkon kupeessa. Sodan 1918 ja sotien 1939–1945 sankarihautausmaita sijaitsee sekä yhdessä että erikseen (Vaasassa erilliset).
- Sankarihautausmaalla on yleensä kaatuneille yhteinen muistomerkki (patsas)
- Vaasassa on sankarihautoja yhteensä 440, 59 vuoden 1918 sodasta ja 381 viime sodista (jälkimmäisissä 73 kaatunutta jäänyt kentälle)
- Vapaussodan päättymisen muistopäivästä 16.5. tuli sotien jälkeen toukokuun 3. sunnuntaina vietettävä Kaatuneiden muistopäivä (Mannerheim); kunnat, seurakunnat, Puolustusvoimat, sotaveteraanit ja -invalidit, eri järjestöt suorittavat muistopäivänä kunniakäyntejä sankarihautoilla
- Sotavainajien muiston vaalimisyhdistys ry on järjestänyt rajojen taakse kentälle jääneiden sankarivainajien etsintöjä. Noin 2000 vainajan jäännökset on toistaiseksi löydetty, joista lähes 400 on voitu tunnistaa. Tunnistetut on saatettu kotiseurakuntiensa mukaisesti haudan lepoon. Tuntemattomiksi jääneet vainajat on haudattu pääasiallisesti Lappeenrannan ja pieni osa Joensuun, Kajaanin ja Helsingin Hietaniemen sankarihautausmaihin.